

Treća decenija milenijuma otpočela je potpisivanjem još jednog istorijskog stimulativnog paketa koji je raspalio distopijsku imaginaciju. Kada se virus pojavio na pijaci u kineskom gradu Vuhanu, šumski požari su već uveliko besneli širom Australije, spaljujući oblast veću od Austrije i Mađarske zajedno, sa plamenovima koji su se dizali i po sedamdeset metara, žrtvujući trideset četiri čoveka i više od milijardu životinja, šireći dim preko Pacifika, čak do Argentine, i bojeći sneg koji prekriva planine Novog Zelanda braon bojom. Na pijaci su u ponudi bile životinje uhvaćene u divljini. Prodavani su mladunci vuka, bambus pacovi, zlatni cvrčci, ježevi, veverice, lisice, cibetke, kornjače, salamanderi, krokodili i zmije. Međutim, prvobitna istraživanja su ukazivala na to da su zapravo slepi miševi pravi izvor virusa. Sa tog prirodnog domaćina, virus je preskočio na neku drugu vrstu (pangolini su bili glavni osumnjičeni), doputovao do pijace u Vuhanu i prešao na jedno od ljudskih tela koja su cirkulisala po pijaci. Bolnice su počele da se pune. Jedan od prvih pacijenata, inače zdrav četrdesetjednogodišnji muškarac koji je radio na pijaci, nedelju dana je imao temperaturu, suv kašalj, bolove u grudima i celom telu – za to vreme su temperature od preko četrdeset stepeni pržile australijske države zahvaćene požarima – pre nego što je hitno prebačen na intenzivnu negu.

Virus se zatim proširio planetom kao impuls kroz elektromrežu. Početkom februara 2020. godine, umiralo je oko pedeset ljudi dnevno, uglavnom od akutnog respiratornog

distres sindroma ili respiratorne insuficijencije, to jest zato što nisu mogli da dišu; do početka marta se dnevni globalni broj žrtava popeo na 70, a već prvog aprila je bio 5000, sa praktično vertikalnom eksponencijalnom krivom. Puls smrti je prešao sve okeane i prostrujio ulicama većine gradova – od Belgije do Ekvadora – sa barem jednim prijavljenim slučajem u 182, od postojeće 202 države. Dok se sve to odvijalo, roj skakavaca, najveći i najgušći u našem životnom veku, preplavio je istočnu Afriku i zapadnu Aziju, prekrivajući zemlju, jedući biljke i plodove, ne ostavljajući za sobom nimalo zelenila. Farmeri su bezuspešno pokušavali da proteraju skakavce sa svojih polja. Oblaci skakavaca su zamračivali nebo, a kada bi padali mrtvi, pravili bi gomile koje su bile dovoljno velike da zaustave voz u pokretu. Jedan roj u Keniji zauzeo je površinu tri puta veću od grada Njujorka; prosečan kontingent bio je dvadeset četiri puta manji, ali je i dalje brojao oko 8 milijardi jedinki, koje su u stanju da prožderu hranu čija je količina jednaka hrani koju bi 4 miliona ljudi pojelo za jedan dan. Takvi rojevi su u normalnim uslovima retki i sporadični. Skakavci bi inače vodili svoje usamljeničke živote u pustinjama. Ali 2018. i 2019. godine abnormalni cikloni i bujični pljuskovi su okupali te pustinje, ostavljajući za sobom vlažnost koja će jajima skakavaca omogućiti da se pretvore u kongregacije toliko proždrljive da postanu pretnja po zalihe hrane za desetine miliona ljudi – baš u tom trenutku se pojavio virus.

Nijedan jahač apokalipse ne jaše sam; kuga se ne pojavljuje u jednini. Izgleda da će naš kotao kipeti od gromova i bolesti, zagađenih reka, mrtvih riba i žaba. U trenutku pisanja ove knjige, početkom aprila 2020. godine, ukupan broj registrovanih slučajeva pandemije koronavirusa prestigao je brojku od milion zaraženih i 50 000 mrtvih, i niko ne zna kako će se sve to završiti. Da parafraziramo Lenjina, kao da su decenije postale nedelje – svet je u vrtlogu pa svaka prognoza predstavlja potencijalnu sramotu. Međutim, ukoliko poberemo plodove imaginacije, lako možemo da zamislimo pregrejanu planetu nastanjenu pregrejanim ljudima: imaćemo globalno zagrevanje i pandemije, kartonska naselja koja je progutalo

more i ljude koji umiru od upale pluća u, na primer, Mumbaiu. Kartonsko naselje Daravi upravo je prijavilo prvi slučaj koronavirusa. Na skućenom prostoru Daravija živi milion ljudi sa minimalnim pristupom sanitarijama, a svake godine olujni udari poplave naselje vodom. Postojeće izbeglički kampovi u kojima će patogeni progristi sebi put kroz gusto naseļjena tela kao plamen kroz kanap. Napolju će biti previše vruće i zarazno za izlazak. Polja će popucati od suše jer neće biti nikog da se brine o njima – s druge strane, korona kriza je isprva došla sa obećanjem povratka u normalu. To obećanje je bilo iznenađujuće glasno i kredibilno jer je izgledalo kao da je eksterni faktor u sistemu, za razliku od, recimo, bankrota investicione banke. Virus je predstavljen kao oličenje egzogenog šoka. Virus će nestati sam od sebe, ovog meseca ili sledećeg. Možda će biti drugog talasa ali to će onda biti kraj. Vakcina će zaustaviti pandemiju. Sve mere preduzete u suzbijanju virusa su predstavljene kao privremene – poput policije koja zatvara određene delove ulica – pa nam je bilo lako da zamislimo planetu koja se vraća u u status kvo ante. Ulice će opet biti pune. Kupci će sa olakšanjem pobacati svoje maske i pohrliti u šoping centre. Svi će imati potisnutu potrebu da nastave tamo gde su stali kada je virus napao, i sa zadovoljstvom će se prepustiti tom porivu: avioni će se vratiti na nebo, njihove strele belih tragova cvetaće kao posle kiše. Privatna potrošnja će možda biti primamljivija više nego ikada. Ko će posle ovoga želeti da stoji u prepunom autobusu ili vozu? Raspaliće se neiskorišćeni kapaciteti u automobilskoj industriji i fabrikama čelika, što će ispeglati nagomilane zalihe u lancu snabdevanja. Naftne bušotine će se, izvan našeg vido-kruga, vratiti poslu pevajući.

Međutim, ako se malo bolje zagledamo, ta dva suprotna scenarija budućnosti zapravo su potpuno identična.

Ima li izlaza?

Države širom sveta su preduzele izvanredne – u svakom smislu te reči – mere zatvaranja sopstvenih građana u njihove domove kako bi suzbile ili barem usporile širenje virusa. Lokdauni su sprovedeni sa različitim stepenom policijske kontrole, pa su na nekim mestima važile drakonske mere. U

Evropi su zabrane pokrivala aktivnosti kao što su: okupljanje više od dve osobe (Nemačka), napuštanje kuće bez dozvole (Francuska), napuštanje kuće bez roditelja ako imate manje od osamnaest godina (Portugal), napuštanje svoje opštine (Italija), ali i piknik u parku, sedenje u kafiću, jedenje u restoranu i primanje gostiju (u većini zemalja). Do početka aprila, celokupna ljudska vrsta je bila pod nekom vrstom zatvaranja. Nikada ranije normalni tok poznog kapitalizma nije bio skoro pa potpuno obustavljen.

Svi naponi ulagani su u to da se suzbije pandemija; napravljena je podela na »esencijalne« i »neesencijalne« društvene funkcije. Raskošna luksuzna robna kuća Harrods u Londonu je potpala pod drugu kategoriju; iako je radila tokom bombardovanja Londona u Drugom svetskom ratu, ona je 20. marta 2020. godine zatvorena. »Starbucks nije esencijalan«, izjavio je jedan barmen u Filadelfiji, koji je potpisao peticiju da se zatvore svi Starbucks prodajni objekti u SAD. Italija, napačeni pionir pandemije, naredila je zatvaranje svih »neesencijalnih« fabrika i kompanija, izuzimajući samo prodajne objekte kao što su supermarketi, apoteke i pošte. Taj princip je do tada bio nečuvan: neki oblici proizvodnje i trgovine podmiruju osnovne ljudske potrebe, dok drugi nemaju osnovano pravo na neometane tokove prihoda i moraju da ih suspenduju do daljeg.

Iz toga sledi da neke stvari treba proizvoditi a neke ne. Jedna od industrija koja u tom trenutku očigledno nije bila esencijalna jeste auto-industrija, a pošto su sve fabrike predstavljale potencijalno leglo virusa, do sredine marta su svetski auto-giganti, od Volkswagena i Honde do Fiat Chryslera, isključili svoje proizvodne pogone i radnike poslali kućama. Poremećeni su lanci snabdevanja koji su funkcionisali po principu »u pravo vreme«. Međutim, auto-industrija istovremeno predstavlja i čudo tehnološkog dostignuća, sa jedinstvenom sposobnošću da mobilise robotiku, inženjering i radničku veštinu u izvršavanju novih zadataka, spajanju komponenta na različite načine i proizvodnji vrhunskih proizvoda za tili čas, na šta može da nas podseti njena transformacija tokom Drugog svetskog rata. Ovaj put nije bilo potrebe za

tenkovima i bombarderima, već artiklima kao što su respiratori: mašine za pumpanje vazduha u pluća i izvlačenje sekreta iz njih koje pomažu pacijentima u kritičnom stanju da dišu. Američki predsednik Donald Tramp isprva nije bio oduševljen tom idejom – izjavio je: »Mi nismo zemlja koja nacionalizuje biznise«. Američka privredna komora se opirala toj ideji, ali se na kraju Tramp pozvao na Zakon o odbrambenoj proizvodnji, koji predsedniku omogućava da *upravlja* privatnim preduzećima kako bi osigurao namirivanje esencijalnih potreba u krizi. General Motors i Ford su počeli da iznose nepotrebnu opremu iz besposlenih fabrika, nabavljaju neophodne delove i osmišljavaju proizvodnju velike količine respiratora kako bi uhvatili korak sa eskalirajućom pandemijom. General Motors je obećao da će se odreći profita za vreme trajanja tog poduhvata.

Pošto su se u škripcu neesencijalnosti isto tako našli i modni brendovi kao što su Prada, Armani, Yves Saint Laurent i H&M, oni su svoje proizvodne kapacitete preusmerili na robu koja je zdravstvenim radnicima bila preko potrebna: maske, rukavice i ostala zaštitna oprema. Nema više skupoce-nih krpica i cipela od antilopa sa printovima leoparda. Mnoge destilerije od Kalifornije do Danske su svoje fabrike viskija i votke pretvorile u pogone za proizvodnju dezinfekci-onih sredstava. Došlo je do planskog upravljanja radnom snagom: u Švedskoj su prizemljene stjuardese Scandinavian Airlines reedukovane u medicinske sestre i poslate u bolnice, navodno izražavajući veliki entuzijazam za svoju novu misiju. Nema više parfema po fri-šopovima i nakita izloženog u vitri-nama. Sada je sve bilo u službi spasavanja života.

U vanrednom stanju su ograde oko privatnog vlasništva pale kao slamke na vetru: Španija je jednim pokretom nacionalizovala privatni zdravstveni sistem i naredila kompanija-ma koje imaju mogućnost za proizvodnju medicinske opreme da se usaglase sa državnim planovima. Britanija je praktično u potpunosti nacionalizovala železnicu, dok je Italijanska država preuzela aviokompaniju Alitalia. Nijedna druga oblast akumulacije kapitala nije pala tako nisko kao avijacija. Već početkom aprila, polovina svetskih aviona je završila u hanga-

rima, londonski Heathrow aerodrom je zatvorio jednu od svojih pista, a Boing jednu od svojih fabrika, pa je masovna avijacija vraćena u period p.k. (pre korone). Obustavljen je najnesmotreniji i najbahatiji sport – Formula 1. Otkazan je sajam automobila u Ženevi. Otkazan je i CeraWeek, godišnji skup energetskih rukovodilaca u Hjustonu: fosilni kapital je upao u stanje paralize. Potražnja je opala, proizvođači nafte zatvorili su platforme i bušotine jer cene nisu bile dovoljno visoke da pokriju troškove nekonvencionalne proizvodnje. Freking je praktično obustavljen. ExxonMobil je objavio da će usporiti sa svojim planovima u Permskom slivu na jugozapadu Amerike, koji predstavlja Eldorado za naftu i gas iz škriljaca; zahvaćena je cela industrija, stopirano je dve trećine infrastrukturnih investicija koje su planirane za izvlačenje nafte i gasa u 2020. godini. »Ne samo da je ovo najveći ekonomski šok našega doba, već su na meti i fosilne industrije, poput nafte«, izjavio je Goldman Sachs. »U skladu s time, nafta je pretrpela najteži udarac.« Neki analitičari su tvrdili da je naftni sektor suočen sa najvećom krizom u poslednjih sto godina, što suštinski znači najvećom krizom od početka svog postojanja.

Opao je i nivo zagađenja. Originalno mesto izbijanja pandemije i najveći svetski zagađivač isparenjima ugljenika, Kina, bila je prva zemlja čije se nebo pročistilo. Tokom februara 2020. godine sagorevanje uglja je opalo za više od trećinu a rafiniranih ulja nešto manje; jedna kompanija je objavila da je prodaja benzina opala za 60 a dizela za 40%. Domaći letovi su za samo dve nedelje opali za 70%. Sve ukupno, emisije ugljenika u Kini su *za samo mesec dana opale za jednu četvrtinu*, što predstavlja najbržu kontrakciju ikada zabaleženu. Takve kontrakcije će se sigurno ponoviti jer su, bez obzira na taj pad, pandemija i protivmere sprovedene širom sveta i dalje nepredvidive.

Sve to je bilo prošarano ratnom retorikom. Šefovi država su se izdavali za komandante nacija u ratu: »Mi smo u ratu«, izjavio je predsednik Francuske Emanuel Makron; »Mi smo u ratu sa nevidljivim neprijateljem« – Donald Tramp; »Mi smo u ratu a respiratori su naša municija« – Bil de Blasio, grado-

načelnik Njujorka, epicentra epidemije u SAD. Paralele sa Drugim svetskim ratom nametnule su se same od sebe. »Ovo se može nazvati ratnom mobilizacijom«, prokomentarisao je *Los Angeles Times* vezano za promene u proizvodnji. Vreme uobičajenih politika je prošlo, čak iako su neki morali da budu primorani da prihvate tu činjenicu. »Kada dođe do vanrednog stanja veoma je važno da se brzo usredsredimo i uradimo ono što je neophodno«, priznao je Donald Tramp. Deset dana pre nego što je i sam pozitivno testiran na virus, nakon čega se povukao u kućnu izolaciju a potom bio prebačen u bolnicu, premijer Ujedinjenog Kraljevstva Boris Džonson održao je konferenciju za novinare na kojoj se svečano zavetovao da će se »ponašati kao bilo koja druga vlast u vremenu ratnog stanja«, sa »dubokim smislom za urgentnost«. Gledajući sudbini u oči, priznao je da je »ovaj neprijatelj možda smrtonosan, ali je istovremeno i pobediv. Mi znamo da ćemo pobediti ako se budemo pridržavali saveta koje dobijamo od naučnika.« Nekome je sve to moglo da zvuči i deluje kao scenario televizijske drame koja nije još prikazana.

Neprijatelj je tamo negde

»Želim da paničite«, ponavljala je Greta Tunberg 2019. godine prilikom turneje po holovima svetske politike. Lideri mnogih boja – mada ne svi – kupali su se u svetlu njene pravičnosti, dok su istovremeno pokušavali da naprave selfi s njom. Međutim, sve su radili samo nisu paničili. Niti su ozbiljno shvatili sugestiju da klimatske promene predstavljaju pretnju koja se može porediti sa ratom. Dugi niz godina to je bilo uporište agitacije klimatskih naučnika i aktivista koji su voleli da se pozivaju na ratne napore Alijanse pri mobilisanju snaga u cilju opstanka, kao na primer društva koje se, suočeno sa smrću, fokusira samo na jedan cilj nauštrb svih drugih, i koje je uspelo da pobedi neprijatelja iako je bilo pod neverovatnim pritiskom. Najcitiraniji rad o tome kako bi američka ekonomija mogla da zameni fosilna goriva sa 100% obnovljivom energijom ukazivao je na to da su fabrike